

PSYCHOLOGICAL AND PEDAGOGICAL PROBLEMS IN EDUCATION

DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-332-3-3>

EDUCATION OF CONSCIENCE IN TEENAGERS

ВИХОВАННЯ СОВІСТІ У ПІДЛІТКІВ

Meshko H. M. Мешко Г. М.

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Pedagogy and
Education Management
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

*доктор педагогічних наук, професор,
завідувач кафедри педагогіки та
менеджменту освіти
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Meshko O. I. Мешко О. І.

*Associate Professor at the Department of
Psychology
Ternopil Volodymyr Hnatyuk National
Pedagogical University
Ternopil, Ukraine*

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри психології
Тернопільський національний
педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка
м. Тернопіль, Україна*

Сьогодні Україні потрібні соціально активні, морально свідомі громадяни, які зможуть не лише відстояти власні права, але й вміти конструктивно взаємодіяти з іншими людьми як під час захисту країни, так і у процесі її відбудови. Виховання має відігравати випереджальну роль у розбудові Української держави. Адже від набуття кожним громадянином багажу універсальних моральних цінностей залежить майбутнє держави. Без виховання совісті, відповідальності, людяності і самоповаги не можливі докорінні зміни в різних сферах суспільного життя. Тому надзвичайно важливим завданням є формування совісті як внутрішньої етичної інстанції особистості, дослідження вікової специфіки прояву совісності й особливостей її формування.

Підлітковий вік є найбільш сенситивним для морального виховання, оскільки в цей період активно формується моральна сфера особистості, засвоюються етичні цінності, усвідомлюється необхідність дотримання

етичних норм. Моральна самосвідомість як одна з найважливіших психологічних утворень особистості підлітка виявляється в єдності самопізнання, емоційно-ціннісного ставлення до себе, а також саморегуляції поведінки і діяльності. Для підлітків важливо розуміти себе та інших, мати уявлення про моральні цінності і моральні зразки-орієнтири, уміти відповідально реалізовувати власну свободу.

Важливим компонентом моральної самосвідомості підлітків є моральна самооцінка, саме в цьому віці вони починають «заглядати всередину самого себе» й утверджувати своє Я з позиції ціннісних стандартів. Основою моральної самосвідомості, вважає І. Бех [1], є моральна рефлексія, яка інтенсивно розвивається у підлітковому віці і передбачає здатність особистості осмислювати свої спонуки, наслідки власних дій та вчинків для себе самого й інших людей, здатність до узгодження цілей власної поведінки із засобами їх досягнення. Саме з нею корелюють ті якісні зміни в моральному зростанні особистості, які виникають саме в перехідний період. Досліджуючи проблему моральної самосвідомості дітей підліткового віку, І. Булах [2] стверджує, що моральна рефлексія передбачає осмислення та переосмислення особистісної діяльності, взаємин і спілкування з позиції належного й ціннісного, що сприяє новому рівню досягнення соціального простору.

Основними формами морального зростання підлітка є виникнення таких складних моральних почуттів, як совість, відповідальність, честь і гідність. Уявлення про совість як етичну категорію початково було сформульовано у філософії. Психологія проблему совісті як етичного конструкту розглядає у координатах внутрішніх надбань особистості, її внутрішніх моральних регуляторів. У педагогічній науці совість трактують як «вияв моральної самосвідомості особистості, її здатність здійснювати моральний самоконтроль, самостійно формулювати для себе моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання і здійснювати оцінку своїх вчинків» [3, с. 106-107]. Совість є емоційно-оцінним ставленням особистості до власних дій і вчинків.

У контексті нашого дослідження важливо враховувати, що ціннісне самоставлення підлітка нерозривно пов'язане з нормативно-ціннісним ставленням до іншого. Детермінантами становлення моральної самосвідомості підлітків є умови виховання та рівень моральної компетентності їх соціального мікросередовища. Необхідною умовою виховання совісті є не просто моральна вихованість підлітка, а володіння ним системою духовних цінностей. Совість проявляється і виховується тоді, коли поведінку учня ніхто не контролює й не перевіряє. Совість полягає в тому, що підліток сам перевіряє і контролює себе, свою поведінку, відстоює честь, гідність, відповідальність, справедливість,

людяність. Совість, вважають учені [1], попереджує проступки підлітка за умови зіткнення в його внутрішньому світі самоповаги й Его-наміру.

З урахуванням вище зазначеного доцільним є проведення для учнів підліткового віку практикуму «Пізнай себе – і ти пізнаєш світ», організація і проведення виховних справ з підлітками, зокрема, годин спілкування «Чи може щасливою бути людина безсовісна?», «Моральний вибір чи контрольована свобода?», «Відповідальність – безвідповідальність – гіпервідповідальність», обговорення ситуацій, які передбачають моральний вибір учня, формування морального стрижня його особистості. Адже підліток формується не як результат суми впливів, а як результат активного ставлення до носіїв добра і зла. Означені заходи орієнтовані на: духовно-ціннісний розвиток і саморозвиток особистості підлітків; глибинне засвоєння і прийняття норм моралі; аналіз думок, почуттів, страхів, які виникали під час пережитої проблемної життєвої ситуації; пізнання ними ідеалів добра, справедливості, чесності, гідності; усвідомлення значущості і необхідності домінування й перемоги добра над злом у житті кожної людини й суспільства загалом; формування внутрішніх моральних регуляторів (совісті, честі, власної гідності, відповідальності); спроможності робити вибір між добром і злом; оволодіння досвідом гуманного і ціннісного ставлення до людини.

Педагогам важливо поєднувати опанування підлітками моральних цінностей, їх осмислення й переживання з безпосереднім втіленням у поведінку учнів, практичну діяльність класного колективу й організацію морально цінних взаємин. Доцільно використовувати активні форми педагогіки переживання, які реалізуються під час групової взаємодії, орієнтовані на допомогу ближньому, подолання своїх комплексів і життєвих труднощів та сприяють переходу «морального невігластва» у «моральну цензуру» і моральну обізнаність, відстоювання і захист моральної правди.

У межах означеної проблеми сьогодні важливим завданням є формування професійної відповідальності майбутніх учителів, розвиток їх емоційно-етичної та психологічної компетентності на етапі професійної підготовки.

Література:

1. Бех І. Совість: психологічна сутність та механізм виховання. *Рідна школа*. 2011. № 1/2. С. 3–7.
2. Булах І.С. Психологія особистісного зростання підлітків: реалії та перспективи: монографія. Вінниця, ТОВ «Нілан-ЛТД», 2016. 340 с.
3. Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України; гол. ред. В.Г. Кремень. Київ: Юрінком Інтер, 2008. 1040 с.